

Володимир КОЗЕЛКІВСЬКИЙ

УДК 94:[726:27-523.4(477.83/.86)]»17/19»

(Галич, Україна)

ORCID : <https://orcid.org/0009-0001-2973-2382>

DOI : 10.15330/hal_sw.9.100-125

Андрій ЧЕМЕРИНСЬКИЙ

(Галич, Україна)

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-6611-7082>

DOI : 10.15330/hal_sw.9.100-125

ЦЕРКВА СВЯТОГО МИКОЛАЯ В ГАЛИЧІ: ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Стаття узагальнює історичні дані щодо неіснуючої нині церкви Святого Миколая та храму, який передував їй на досліджуваній локації в XVI ст. Наведено статистичний матеріал щодо кількості парафіян при церкві в XIX ст. Згадано прізвища представників місцевого духовенства (о. Петро Горбачевський, о. Коренлій Левицький, о. Микола Винницький та інші). Також у публікації є описи надприродних явищ, які відбувалися в церкві у 70–80-х рр. XVIII ст.

На основі картографічних та іконографічних матеріалів досліджено об'ємно-планувальні особливості споруди як цікавого зразка дерев'яної сакральної архітектури XVIII–XX ст. Вперше у науковий обіг введено опис інтер'єру споруди згідно з описом, виконаним російським військовим кореспондентом, датованим 1915 р. Також опрацьовано матеріал про церковне майно другої половини XVIII та середини XX ст. Проведено опис збережених на сьогодні двох церковних книг: Євангелія та метричної книги.

Згідно з архівними справами подано маловідомі джерела про обставини закриття та знесення храму (1950–1960-ті рр.) у період радянської окупації.

Завдяки писемним та фотоджерелам авторами локалізовано місце розташування розібраної церкви по сучасній вул. Св. Миколая в Галичі.

Ключові слова: церква, Святий Миколай, Галич, історія, УРСР, архітектура, фотографія, картографія, священник, парафіяни, Євангеліє, метрична книга.

Галич другої половини XIV – першої половини ХХ ст., перебуваючи у складі різних держав, зберіг певні особливості давньої княжої столиці: місто виконувало функції адміністративного та торгового осередку, було поліетнічним релігійним центром кількох конфесій та віровизнань, який складався із різноманітних громад: римо- та греко-католиків, православних, юдеїв, караїмів та протестантів.

Наприкінці ХVІІІ ст. (згідно з планом Маговича, 1795 р.) у Галичі було шість сакральних споруд, три з яких за матеріалом будівництва були дерев'яними¹. Жоден із дерев'яних храмів до сьогодні не зберігся: караїмська кенаса згоріла в 1830 р.; синагога знищена пожежею в 1884 р.; церкву Св. Миколая розібрано на початку 1960-х рр. Згодом мурований караїмський храм разом із церквою Св. Миколая фактично стали «жертвами» радянського атеїстичного режиму і були розібрані за рішенням партійного керівництва.

Для локальної історії Галича важливе дослідження церкви Св. Миколая як цікавого зразка сакральної дерев'яної архітектури початку ХVІІІ – другої половини ХХ ст.

I. З історії церкви та її громади

Перша згадка про храм на досліджуваній території стосується давнішої дерев'яної споруди грецького обряду, яка вперше згадується в поборовому реєстрі за 1515 р. як церква «*Mikulowska*»².

Із записів дослідника-аматора історії Галича священника Омеляна Левицького (? – після 1879) ми дізнаємося, що в 1602 р. святиню відвідав Ієремія Тисаровський (1570–1641), майбутній православний архієрей, єпископ Галицький, Львівський та Кам'янець-Подільський (1607–1641)³. Відомо, що давній храм зазнав значних руйнувань у вересні 1676 р. внаслідок нападу турецько-татарського війська на місто. Наступного року у жовтні – листопаді відбувалася реставрація церкви,

¹ План Галича Маговича, 1795 р. *Атлас українських історичних міст. Т. 2. Галич* / за наук. ред. М. Капралю. Львів, 2018. Мапа. 1.2.

² Jablonowski A. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. 7. Ziemskie ruskie. Ruś Czerwona. Cz. 1. Warszawa : Drukarnia Estetyczna Mazowiecka № 2, 1902. T. VII. S. 169.

³ Несколько народных преданий о Галиче. (по запискам свящ. Е. Л. из М.). *Слово*. 1879. Ч. 5. С. 2.

а згодом у ній розпочалися богослужіння. На ремонт споруди Євдокія Юрчиха пожертвувала понад 40 злотих⁴.

Майже через два століття, в 1702 р., на цьому місці був побудований храм Св. Миколая. Його будівничим стала місцева громада в період священнослужительства о. Василя з роду Горбачевських, родинні корені якого із с. Завалів, що на Тернопільщині⁵. В інших писемних джерелах подається друга дата будівництва — 1720 р.⁶

У 1761 р. до громади церкви Св. Миколая належало 214 парафіян, які проживали в 56-ти будинках⁷. В 1765 р. у Галичі, окрім церкви Св. Миколая, було ще два християнські храми, до яких загалом належало 120 вірян⁸. Згідно із записами місцевого священника Петра Горбачевського (1728—1790 рр., висвячений в 1754 р.) дізнаємося, що на початку XVIII ст. храм було підтоплено водою (через підняття рівня річки Дністер), яка сягала висоти колін, подібна ситуація повторилася 1783 р.⁹

У 70—80-ті роки XVIII ст. у святині відбувалися надприродні явища. Так, у неділю 17 червня 1772 р. ієрей Петро Горбачевський, парох церкви, після Літургії, читаючи акафіст перед Ісусом Христом, відслонивши образ, побачив, що з правого ока показалися водяні краплі: три із самої зиниці, а одна нижче другої. У суботу 23 червня того ж місяця, священник побачив на образі шість інших крапель, окрім трьох попередніх, — з того ж ока, поруч носа. Одні — як насіння зерна, а інші — як просяні. Ці знаки були засвідчені священником Пантелеймоном Козелківським (висвячений в 1761 р.), паном Лукашевичем та парохом Михаїловським.

⁴ Петрушевич А. Историческое известие о церкви Св. Пантелеймона близ города Галича теперь костел Св. Станислава оо. Францисканов яко древнейшем памятнике романского зодчества на Галицкой Руси с первой половины XIII ст. Львов : «Изь типографіи Ставропигійскаго Института», 1881. С. 40—41.

⁵ Чачковський Л., Хмілевський Я. Княжий Галич. Станиславів : Союзна друкарня, 1938. С. 45; Капраль М. Галицький літопис кінця XVIII ст. *Галич. Збірник наукових праць*. / за ред. М. Волощука. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. Вип. 3. С. 189.

⁶ Державний архів Івано-Франківської області (далі — ДАІФО). Ф. Р-388. Оп. 2. Спр. 7. Арк. 7; Шематизм греко-католицького духовенства Львівської архієпархії на рік 1932—1933. Львів : Бібльос, 1933. С. 30.

⁷ Капраль М. Назв. праця. С. 192.

⁸ Główniejsze miasta w Galicji. *Dodatek tygodniowy do Gazety Lwowskiej*. 16 maja 1868. Nr. 20. S. 1.

⁹ Капраль М. Назв. праця. С. 200.

Наступна подія відбулася у четвер 2 червня 1782 р. Парох Петро Горбачевський читав акафіст перед Спасителем, відслонивши образ, побачив великі водянисті краплі на Євангелії. Свідками цього явища були: пан Русовецький, пан Лукашевич, пан Соболевський, субделегати та все братство¹⁰.

За спогадами священника О. Левицького, станом на 1879 р. церква перебувала у доброму стані. Дзвони на дзвіниці датувалися 1749, 1752 і 1717 рр. Перед цісарюванням Йосифа II (роки правління 1780–1790) при храмі був самостійний настоятель¹¹. Отже, із цих записів слід вважати, що до 1780 р. храм був самостійним, а після цього він став філіальним. Одна із перших офіційних згадок про те, що церква мала статус дочірньої при храмі Різдва Христового, датується лише 1832 р. Настоятелем святинь тоді був о. Корнелій Левицький (1788–1864, висвячений 1818 р.). Загальна кількість парафіян у громаді становила 940 осіб, а при храмі Св. Миколая – 200¹². У 1840-х рр. церква Св. Миколая нараховувала дещо більше як 300 вірян (1840 р. – 318 осіб, 1844 р. – 325, 1845 р. – 339)¹³.

Цікаві факти щодо історичності місцезнаходження та реставраційних робіт храму наводить відомий дослідник Галича о. Антон Петрушевич (1821–1913, висвячений 1847 р.). Згідно з його записами «...при реставрації близько 1870 року відкрито під помостом шість кельтів...»¹⁴. Всі вони були мідні, невеликого розміру. Зображення сокирок-кельтів були надруковані у збірнику,

¹⁰ Львівська наукова національна бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаніка). Ф. 9. Сп. 271. Арк. 56–58.; Капраль М. Назв. праця. С. 203–204.

¹¹ Несколько народных преданий о Галиче. С. 2.

¹² Schematismus universi venerabilis cleri archidioeceseos metropolitanae graeco catholicae. Lepoliensis pro anno domini 1832. Leopoli, 1832. S. 91–92.

¹³ Schematismus Universi Venerabilis Cleri Archidioeceseos Metropolitanae Graeco Catholicae Leopoliensis pro Anno Domini 1840. Leopoli, 1840. S. 72; Schematismus Universi Venerabilis Cleri Archidioeceseos Metropolitanae Graeco Catholicae Leopoliensis pro Anno Domini 1844. Leopoli, 1844. S. 84; Schematismus Universi Venerabilis Cleri Archidioeceseos Metropolitanae Graeco Catholicae Leopoliensis pro Anno Domini 1845. Leopoli, 1845. S. 84.

¹⁴ Петрушевич А. Археологические находки близ города Галича. *Вестник Народного Дома*. Львов, 1882–1884. № 1–18. Ч. 1. С. 7.

присвяченому річниці смерті російського археолога Алексея Уварова (1824–1884)¹⁵ (Іл. 1).

Іл. 1. Зображення сокирок-кельтів знайдених всередині храму, 1870 р.

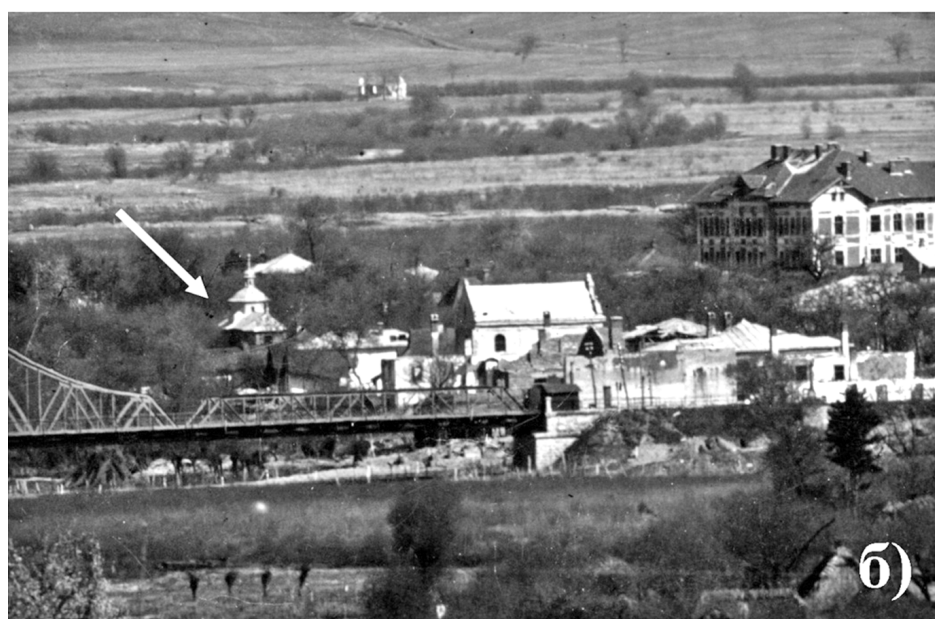
У 1880 та 1900 рр. у сакральній споруді також проводили реставрацію, а останні ремонтні роботи були виконані за душпастирювання о. Миколи Винницького (1868–1929, висвячений в 1895 р.)¹⁶. З матеріалів львівської газети «Українське слово» відомо, що у серпні 1917 р. частина міста Галича була зруйнована внаслідок військових дій, а дерев'яну церкву Св. Миколая було розібрано¹⁷. Утім, на фотографіях, датованих 1916–1917 рр., храм зафіксовано вцілілим. Не виключено, що частково матеріал (двері, вікна та ін.) із святині міг використовуватися для військових та побутових потреб — як це практикувалося у воєнні часи. Вдалося віднайти архівні справи, в яких зазначено, що у роки Першої світової війни було завдано значних пошкоджень греко-католицькому пробству, зокрема його будинку та декільком господарським будівлям (хліву, стайні, stodoli та іншим). Вартість збитків становила 54 000 корон; разом з тим в архівній справі не згадуються збитки, завдані церкві Св. Миколая¹⁸ (Іл. 2а).

¹⁵ Галиция. Археологические заметки. Уваров А. С. Сборник мелких трудов: Издан ко дню 25-летия со дня кончины / под редакторством Гр. П. С. Уваровой. Москва, 1910. Т. II. С. 22–51.

¹⁶ Федунків З. Галицький релігійний центр: проблеми і факти. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. С. 173; Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі — ЦДІАУЛ). Ф. 201. Оп. 1в. Сп. 1286. Арк. 8, 10.

¹⁷ З під Галича. Українське слово. 31 серпня 1917. Ч. 193 (692). С. 2.

¹⁸ ДАІФО. Ф. 53. Оп. 1. Спр. 482. Арк. 4, 5.

*Іл. 2. Зображення церкви (1) та дзвіниці (2):
 а) аерофотозйомка із південно-західного боку, 1929 р.;
 б) вид на храм із західного боку, 1916 р.*

До 1946 р. споруда перебувала у користуванні греко-католицької парафії, а з 1946 р. (після Львівського псевдособору) і по 1960-ті роки нею опікувалася місцева православна громада, яка за використання храму сплачувала податок. Богослужіння в церкві тоді проводилися раз на рік (19 (6) грудня – на храмове свято) і тривали до 1960 р. Згодом релігійну громаду було перереєстровано і долучено до громади храму Різдва Христового¹⁹.

Згідно з наказом № 1708 від 17 жовтня 1955 р. Міністерства культури УРСР «Про заходи посилення керівництва та контролю за справою обліку і охорони пам'ятників історії, археології та мистецтва» до переліку пам'яток Станіславської області входили наступні об'єкти міста Галича: руїни Галицького замку, охоронний №84; костел Внебовзяття Пресвятої Діви Марії, охоронний №86 (тепер у цьому перебудованому і пристосованому приміщенні розміщені Галицький народний дім та Галицька публічна бібліотека); пам'ятник мешканцям м. Галич, які боролися під час імперіалістичної війни 1914 р. (відомий нині під назвою «пам'ятник жертвам Талергофу»), охоронний №85; церква Святого Миколая, охоронний №87²⁰. Проте вже у 1958 р., згідно з рішенням Станіславського облвиконкому №475 від 21 жовтня 1958 р., храм Св. Миколая не було включено до цього переліку як пам'ятку. Відомо, що на балансі обласного відділу будівництва та архітектури були лише костел та церква Різдва Христового²¹.

Восени 1960 р. виконавчий комітет Галицької міської Ради депутатів трудящих ухвалив рішення розібрати сакральну споруду як недіючу та таку, що перебуває в аварійному стані (акт обстеження від 29 вересня 1960 р.), а весь матеріал передати Галицькому міськкомунгоспу²² (Іл. 3). Це рішення було узгоджене на рівні виконкому Станіславської облради депутатів трудящих №243 від 13 квітня 1961 р. та засіданні Ради у справах Російської Православної церкви при Раді міністрів СРСР №7 від 17 травня 1961 р. Ключовими факторами у прийнятті цих рішень були: церква була недіючою з 1960 р. і перебувала в аварійному стані; споруда не мала статусу пам'ятки архітектури (про виключення її з реєстру згадано вище); згідно з генпланом м. Галич територія, на якій розміщувався храм,

¹⁹ ДАіФО. Ф. Р-388. Оп. 2. Сп. 32. Арк. 317.

²⁰ ДАіФО. Ф. Р-1431. Оп.1. Сп. 77. Арк. 10, 36.

²¹ ДАіФО. Ф. Р-388. Оп. 1. Сп. 20. Арк. 106.

²² ДАіФО. Ф. Р-1797. Оп.1. Спр. 131. Арк. 67.

А К Т

3
м. Галич

від 29 вересня 1960 року

Ми, нижепідписані комісія в складі голова Галицької міської Ради тов. БУЛАХ Микола Макарович, директор промкомбінату тов. МАНДРАЖЕЕВ Борис Дем"янович, Завкомунгоспом ЛОБОДА Михайло Тимофійович, інженер по архітектурному нагляду в колгоспах райінспекції по сільському господарству тов. СМЕРЕЦЬКИЙ Михайло Гнатович, прораб рембуддільниці тов. ПЕТРАШ Роман Іванович, в тім, що цього числа зроблено обстеження церкви яка знаходиться по вулиці ^{Запорожська} має назву " Миколаївська " де при перевірці виявлено слідує:

1. Церква дерев'яної конструкції, побудована зі слів громадян років 150 тому назад в наслідок чого знаходиться в аварійному стані, а саме:

а/ крокви з підшивкою досок прийшли в негідність;

б/ стіни полугнилі, а в окремих місцях вуглові шви розійшлися;

в/ стоячі стовпи в нижніх гніздах погнили;

г/ відмостка навколо церкви відсутня в наслідок опадів атмосферних осадків вода попадає під фундамент, який влаштований із камня і дерев'яної об"язки тому і вся будова зробила перекося, що загрожує небезпеці людям які бувають біля церкви.

д/ дощата підлога вікна і двері також напівгнилі

е/ церква знаходиться в антисанітарному стані, зі стелі обсипається порошок, в приміщенні брудно і церква вважається негідною.

В зв'язку з аварійним станом церкви комісія вважає доцільним дану церкву розібрати.

В чому склали наступний акт.

Голова виконкому міської Ради депутатів трудящих *Булах* / М. БУЛАХ /
Директор промкомбінату *Мандражеев* / Б. МАНДРАЖЕЕВ /
Завкомунгоспом *Лобода* / М. ЛОБОДА /
Інспектор-архітектор *Смерецкий* / М. СМЕРЕЦЬКИЙ /
Прораб рембуддільниці *Петраш* / Р. ПЕТРАШ /

Всього: Усього осіб

Акт
Іл. 3. Акт обстеження церкви Св. Миколая від 29.09.1960 р.

підлягала під спорудження 12-квартирного житлового будинку по вул. Василя Чапаєва (тепер — вул. Святого Миколая)²³ (л. 4).

У 60-х роках ХХ ст. споруду розібрано, а згодом із південного боку, поблизу місця, де була дерев'яна церква Св. Миколая, зведено багатоквартирний двоповерховий житловий будинок. У 2009 р. з

ВИКОНАВЧИЙ

КОМІТЕТ

Галицької районної Ради депутатів трудящих

м. Галич вул. Шевченка 28

№ _____ « 15 » березня 19 61 р.

Р І Ш Е Н Н Я № 114.

Про знос недіючої церкви в
м. Галич.

На території м. Галич по вулиці Чапаєва є приміщення церкви / так званої Миколаївської/, яке невикористовується віруючими. Приміщення цієї церкви старе, неремонтоване, знаходиться в аварійному стані, на що є відповідні документи, згідно генерального плану м. Галич ця площа підлягає забудові 12-квартирного будинку в зв'язку з цим, виконавчий комітет районної Ради депутатів трудящих — р і ш а є :

Просити виконавчий комітет Станіславської обласної Ради депутатів трудящих дозволити знести приміщення даної церкви.

Голова
виконавчого комітету районної
Ради депутатів трудящих

/В.ЛАВРЕНКО/

Секретар
виконавчого комітету районної
Ради депутатів трудящих

/А.ПОЛИВ'ЯНА/

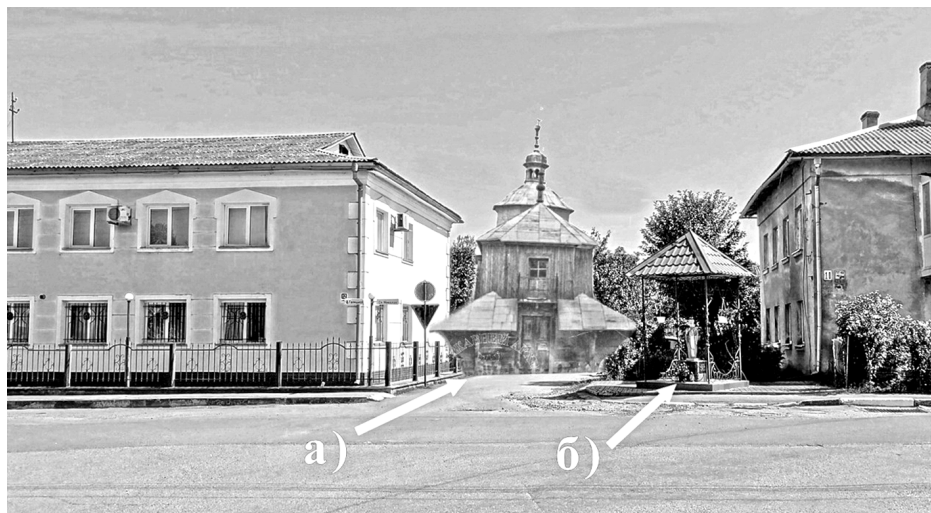

л. 4. Рішення № 114 від 15.03.1961 р.
про знесення недіючої церкви Св. Миколая в Галичі

²³ ДАіФО. Ф. Р-388. Оп. 2. Сп. 32. Арк. 312, 314—315.

ініціативи місцевих парафіян церкви Різдва Христового на роздоріжжі вулиць Святого Миколая та Дмитра Січинського було встановлено пам'ятну капличку на честь Святого Миколая²⁴.

Станом на серпень 2024 р. каплиця являє собою квадратну у плані металеву молитовну споруду відкритого типу. Вона стоїть на бетонній квадратній підоснові, яка оздоблена плиткою. На кутах постаменту розміщені тонкі металеві труби із кованим оздобленням рослинного характеру. У центральній частині споруди на невеликому п'єдесталі розміщена скульптура Св. Миколая. Із північно-західного боку п'єдесталу міститься зображення храму Св. Миколая (1930-х рр.), з південно-західного боку – напис: «Тут в 1702 р. була побудована церква Святого Миколая», а із північно-східного боку – текст: «Зруйнована в 1953 р. комуністичним режимом» (на думку авторів, текст напису містить помилку в датуванні знищення храму). Капличка накрыта шатровим металевим дахом, над яким здіймається однораменний латинський хрест, виконаний з металу (Іл. 4а).

*Іл. 4а. Вул. Святого Миколая:
а) гіпотетичне розміщення зруйнованої церкви;
б) розташування існуючої пам'ятної каплички (серпень 2024 р.)*

²⁴ Записав В. Козелківський. 6 березня 2024 р. від Саранчук Віри Методіївни 1944 р. н. у м. Галич Івано-Франківської обл.

II. Опис храму

Екстер'єр. Інформації щодо планувальних та об'ємно-просторових особливостей храму обмаль.

Із картографічних матеріалів, датованих кінцем XVIII ст. і серединою XIX ст., можемо побачити, що сакральна споруда розташовувалася у північно-західній частині міської ділянки під назвою «*Запаркання*», де із західного та північного боків її оточували міські вали. Із північного боку, неподалік храму, була поромна переправа²⁵. Сама церква орієнтована по осі захід-схід, зображена у вигляді видовженого прямокутника із дещо «зрізаною» вівтарною частиною. Вона займала значну територію площі свого розташування. З північного та південного боків церковне подвір'я межувало із садами, зі східного боку – полем, а із західного – вулицею. Церква була дещо менших розмірів у порівнянні із храмом Різдва Христового, особливо довжиною²⁶.

На кадастровому плані Галича (1847) поруч із дерев'яною церквою Св. Миколая нанесено прямокутну дзвіницю із аналогічного матеріалу. Вона розміщувалася у північно-західній частині території храму. Також на плані помітно, що до церкви із західного боку прилягав менший за розмірами притвор квадратної форми²⁷ (Іл. 5б).

Значно більше інформації про зовнішній вигляд храму дають іконографічні матеріали середини XIX – другої половини XX ст.

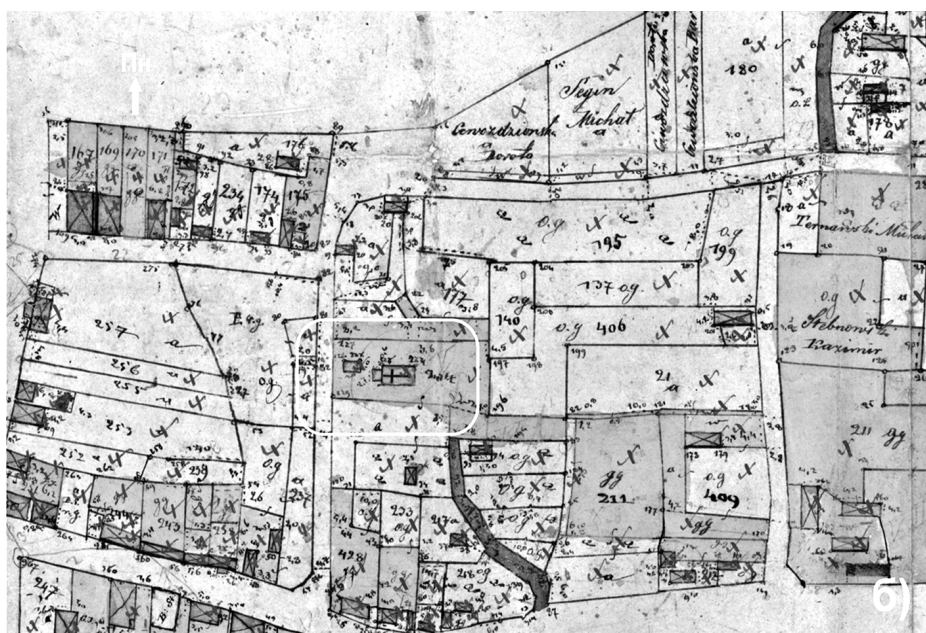
Одне із перших зображень сакральної споруди датується 1849 р. (акварельна робота, виконана невідомим митцем)²⁸. Автор рисунка відобразив вид на Галич із півночі. У східній частині міста серед масиву зелені чітко проглядаються силуети дерев'яного храму та дзвіниці (Іл. 5а). Окремий вигляд на церкву можна побачити у польському часописі «*Tygodnik illustrowany*» (1871), тут опубліковано рисунок церкви Св. Миколая роботи Генрика Грабінського (1843–1903), його ж авторству

²⁵ Еще о Галиче и его окрестностях (из записок о. Е. Л.). *Слово*. Четвер, ч. 15 (27) января 1881. Ч. 5. С. 1–2.

²⁶ План Галича Маговича, 1795 р. Мапа. 1.2.

²⁷ ЦДІАУЛ. Ф. 186. Оп. 1. Сп. 5759. Арк. 26.

²⁸ Робота була представлена у рамках мистецького проєкту «*Красота барвности*»: виставка української кольорової графіки Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького. Детальніше див.: URL: https://www.facebook.com/photo/?fbid=6959564734114049&set=br.AboATJ1ciwiT0_BF0zIsszcWCgiOPfEyMp1F7c9hfbvWxw1sYkFkfFwBCciw34B-ireuK-TPcc9cgoGsVbez1u4Rd5Ua-OgmV6rqIF26Ytfj-Alc33jnYwah2FGWzShOTp1Yg0s4QV8ExlhurnIHcsxJ

Іл. 5. Зображення церкви та дзвіниці на кадастровому плані, 1847 р. (б) та акварелі невідомого художника, 1849 р. (а)

належить ще один рисунок церкви з протилежної сторони. Сакральну споруду художник намалював із північно-західного боку. Згідно з рисунком церква являла собою двоверху, тризрубну, однокупольну, прямокутну у плані споруду, яка видовжена по осі захід-схід.

На північному фасаді простежуються рівномірні виступи вінців зрубів, що розділяють храм на дві частини – бабинець та неф. Вівтар, нава та бабинець вкриті двосхилим причілковим дахом із гонти. Над нефом розміщений глухий четверик, над яким здійсмається восьмимерик, що увінчаний світловим ліхтарем із маківкою та хрестом. Над бабинцем височить хрест. Восьмерик освітлюється одним квадратним віконцем із північного боку. Також над притворною частиною помітне квадратне віконце, що освітлює хори в церкві. Головний вхід до храму здійснюється через невисокі прямокутні двостулкові двері²⁹ (Іл. 6).

Іл. 6. Вид на храм із північно-західного боку, 1871 р.

²⁹ Cerkiew św. Mykołaja w Haliczu nad Dniestrem (Rysował z natury H. Grabiński). *Tygodnik ilustrowany*, Nr. 183–209. 1871. T. III. S. 282.

На листівці міжвоєнного періоду під назвою «*Halicz. Cerkiew św. Mikołaja / Галич. Церква Св. Миколая*» (датованій 1935–1939 рр.) зображено сакральну споруду із південно-західного боку. Зовнішній вигляд споруди зазнав значних змін порівняно із зображенням 1870-х років внаслідок реставрації, проведеної на початку ХХ ст. (Іл. 7).

Церква являє собою тридільну, тризрубну, двоверху, однокупольну, прямокутну у плані споруду, яка орієнтована вітарем на схід. Храм перекритий двосхилим та причілковим дахом із бляхи (на відміну від гонти в попередньому періоді). Бабинець та вітар є дещо вужчими, ніж нава. Верхня частина церкви шальована вертикально дошками.

Над вітарем та бабинцем розміщені хрести (3) на підхрестовому яблуці. Над навою здіймається світловий восьмимерик, який стоїть на глухому четверику. Над куполом височить світловий ліхтарик із маківкою та хрестом. На південному фасаді нава освітлюється трьома квадратними віконцями, а вітар – одним.

Вхід до храму здійснюється через прямокутні двостулкові двері. Над головним входом розміщений «фальшивий» балкон (його ще називають французьким), який через квадратне віконце освітлює хори в церкві. Територія споруди занедбана, оскільки на фото помітно

Іл. 7. Вид на споруду із південно-західного боку, 1935–1939 рр.

високу траву та ряд чагарників й дерев із північного та північно-східного боків³⁰.

Більше інформації про опис сакральної споруди можна отримати з висновку щодо розбору церкви в Галичі та акта огляду храму, датованих 1961 р. (л. 8)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

на разборку церковного здания в г.Галич, Галичского района, Станиславской области

Исполнительный комитет Галичского районного Совета депутатов трудящихся 15 марта 1961 года принял постановление № 114 о сносе недействующей гор.Галиче церкви, т.н. "Св.Николая".

Обследованием указанного церковного здания установлено, что оно находится в городе по ул.Чапаева. Построено в 1872 году типовое церковное, деревянное, внутренней и наружной штукатурки не имеет, занимает площадь 120 кв.метров, покрыто оцинкованным железом, из-за не исправности крыши внутренняя покраска испорчена. Явно видны гниющие бревна и доски на стенах и потолке, церковной ограды и отдельного строения - колокольни нет, архитектурным памятником не является и на регистрации в числе действующих церковных зданий не состоит. С трех сторон вокруг территории, на которой находится церковное здание, застроено жилыми домами.

До Отечественной войны и после войны до 1946 года это церковное здание находилось в пользовании греко-католической церкви, а с 1946 года им пользовалась соответственно зарегистрированная религиозная православная община, которая за пользование зданием платила налоги и церковная служба в нем проводилась один раз в год, а с 1960 года церковная служба в нем прекращена вовсе.

л. 8. Висновок про розбір церкви, 03.04.1961 р.

³⁰ Церква Св. Миколая. URL : <https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/2768>

Религиозная община, в пользовании которой до 1960 года находилась церковное здание "Св.Николая", зарегистрирована и в данное время в г.Галиче пользуется другим церковным зданием, т.н. "Рождества Иисуса Христа" - регистрационная карточка № 74.

Церковное имущество и утварь из церкви "Св.Николая" религиозная община перенесла в церковь "Рождества Ис.Хр.", а часть имущества, представлявшего историческую или художественную ценность, передано в Станиславский краеведческий музей. Ключи от церкви общиной сданы в райисполком.

29 сентября 1960 года компетентная комиссия, созданная Галичский райисполкомом, произвела обследование церковного здания "Св.Николая" и установила, что оно из-за давности своего сооружения пришло в ветхое состояние и является аварийным.

В связи с ветхим и аварийным состоянием это церковное здание не может быть использовано в культурных или хозяйственных целях.

По плану застройки г.Галича на территории, где расположена церковь "Св.Николая", намечено строительство двенадцати квартирного дома.

На основании изложенного полагаю, что необходимо согласиться с решением исполнительного комитета Галичского районного Совета депутатов трудящихся о разборке церковного здания "Св.Николая" в г.Галиче по ул.Чапаева.

Уполномоченный Совета по делам
русской православной церкви при
Совете Министров СССР по Станис-
лавской области

"3" апреля 1961 г.

г.Станислав

/А.АТАМАНУК/

Ил. 8. Висновок про розбір церкви, 03.04.1961 р.

Згідно з цією документацією, храм являв собою двоярусну споруду, перекриту оцинкованою бляхою. Стіни храму обшиті вертикальними дошками. З північного та південного боків споруда «обперезана» невисоким піддашшям. Вхід до храму здійснюється через дерев'яні двостулкові двері. Фундамент споруди виконаний з каменю та дерев'яної обв'язки. Територія храму із західного боку огорожена невисоким дерев'яним парканом, а зі східного, північного та південного оточена житловими та громадськими спорудами. На території церкви із південного боку стоїть новозбудований житловий будинок, який ще не введено в експлуатацію³¹ (Іл. 9).

Окрім храму Св. Миколая, складовою частиною церковного комплексу була дерев'яна двоярусна дзвіниця. Споруда відповідала стилю церкви і органічно вписувалася в існуюче архітектурне середовище. Вона була зафіксована на кадастровій карті Галича 1847 р. та аерофотозйомках міста 1916 та 1929 рр. (Іл. 2а, 2б).

У радянський період дзвіниця, на думку авторів, була перенесена на подвір'я храму Різдва Христового. Вона тривалий час розміщувалася у східній частині церковного подвір'я. Пізніше, в 2014 р., її було перевезено і встановлено як вхідну вежу на Замковій горі із південного боку.

Інтер'єр. З писемних джерел відомо, що у XVIII ст. всередині храму знаходилося таке церковне майно: дві срібні чаші, рушники, ампулки, друковані Євангелія (2), Службник, Требник, Трифолій, Октоїх, Тріодь (2), Часослов, Псалтир та інше³². В період душпастирювання о. Павла Горбачевського (?–1761, висвячений в 1722 р.) у престольній частині була ікона святого Архангела Михаїла, яку таємно передав храму місцевий житель Василь Комаринський³³.

Вдалося віднайти унікальну згадку про зовнішній та внутрішній опис святині у роки Першої світової війни (опубліковано у квітні 1915 р. в двох джерелах)³⁴. Цей опис був здійснений військовим кореспондентом російської імператорської армії Сергєєм Мамонтовим (1867–1915).

³¹ ДАІФО. Ф. Р-388. Оп. 2. Сп. 32. Арк. 316–317, 319.

³² Грабовецький В. Нарис історії Галича: З найдавніших часів до початку XX ст. Галич: Кафедра історії України Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаніка, 1997. С. 180.

³³ Капраль М. Назв. праця. С. 193.

³⁴ Въ корреспондерці изъ юго-восточной Галичины. *Прикарпатская Русь*. 9 апреля 1915. С. 5.

Іл. 9. Вид на церкву із західного боку, 1961 р.

Зокрема, автор писав: «...У занепалому стольному Галичі, біля підніжжя крутого пагорба, на якому височать непорушні стіни твердині Данила, я випадково набрів на старовинну дерев'яну церкву, що стояла за старою огорожею серед чийогось фруктового саду.

Рубана з грубого соснового лісу, з далеко виступаючими кінцями колод, зі старими православними іконами на передньому фасаді, ця церква нагадувала знамениті дерев'яні храми нашої Півночі. Тільки покрівля та вежа, покриті новим оцинкованим металом, вносили дисонанс у загальний образ, надавали їй схожості з новеньким католицьким костелом.

Окремо від храму, в декількох кроках від нього, стоїть дерев'яна дзвіниця, яка цілком збігається з ним за стилем.

Кинулися ми на пошуки ключа, щоб оглянути церкву всередині, і знайшли його у паламаря древнього уніатського собору.

Присадкуватий дідусь, з обстриженим «під мисочку» майже чорним волоссям і висячими хохляцькими вусами, відкрив двостулкові дерев'яні двері і завів нас до церкви.

Намагаючись пояснити великоруською мовою, тобто спотворюючи зрозумілий нам русинській говір, він повідомив, що цей храм побудований 600 років тому, що недавно він був призначений на розбір, і тільки завдяки енергії саме «руського» священника вдалося його відстояти і відремонтувати.

... Середина старої церковці виявилася ще цікавіша, ніж зовні, — з усіх кутів віяло духом самобутньої, сільської, дерев'яної Русі. Шестисот років їй, звичайно, бути не могло, але віднести її побудову до XVII ст. можна з повною вірогідністю.

Іконостас зовсім православний із потемнілими різними Царськими воротами та місцевими іконами нашого не надто старого письма.

Стіни з колод розписані квітковим орнаментом у світлих, життєрадісних тонах, чого ніколи не зустрінеш у суворих костелах.

Особливо приваблива внутрішня сторона купольної надбудови, яка має вигляд перекинutoї чаші, освітлюється особливими віконцями і пересічена палицями. Вся вона по блакитнуватою полю розписана своєрідною рослинною орнаментовкою, спорідненою південноруським вишивкам та килимам. Зі старовинних предметів мою увагу привернули два

кипарисові на престольні хрести суто північного типу та мідне старовинне кадило....» (переклад — А. Ч.)³⁵.

У період радянської окупації, перед закриттям храму, в ньому було наступне церковне начиння: вітвар, одна скриня, три лавки, один хрест, два малих образи та іконостас. Після закриття споруди все церковне майно із церкви релігійна громада перенесла до храму Різдва Христового, а частину інвентаря, який мав історичну та художню цінність, передали в Станіславський краєзнавчий музей (тепер — Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей). Ключі від храму були передані громадою у Галицький райвиконком³⁶.

III. Збережене церковне майно. Популяризація його історії

Станом на серпень 2024 р. із сакрального інвентаря розібраної церкви збереглися лише Євангеліє (1716) та Метрична книга церкви Св. Миколая в Галичі (1761—1794).

Євангеліє* видане в 1716 р. у м. Москва (Московське царство). Куплене парохом Павлом Горбачевським, старшим й молодшим церковними братами Іоаном Данілецьким та Іоаном Василенком у лютому 1717 р. Розміри Євангелія: з окладом — 40,5х23х8 см, без окладу — 29х19х6,5 см. Оклад — дерев'яний, покритий оксамитом синього кольору; оздоблений рельєфними зображеннями із латуні: по кутах чотири євангелісти, а в центрі — розп'яття Ісуса Христа, Діви Марії Богородиці та Марії Магдалини. Застібки латунні (вціліла лише одна).

Загальна кількість збережених сторінок — 457. Мова написання — церковнослов'янська. Запис про візитацію датований 1776 р. Стан збереження — задовільний. Артефакт зберігається у фондах Національного заповідника «*Давній Галич*»³⁷ (Іл. 10).

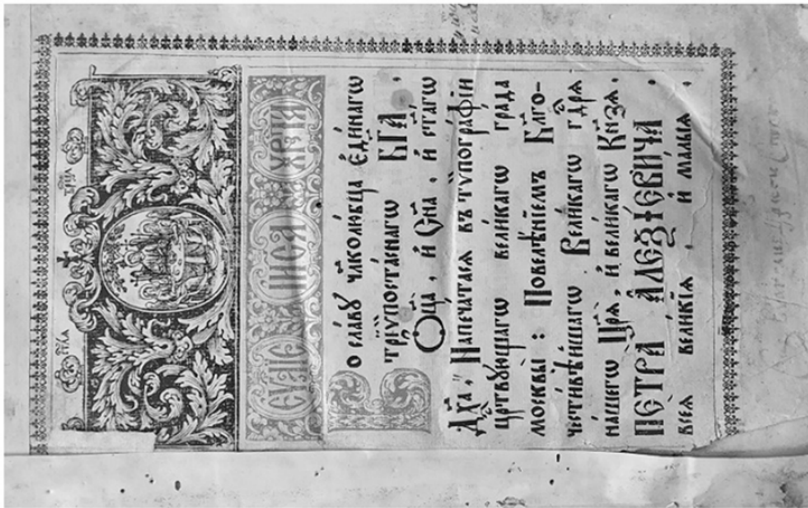
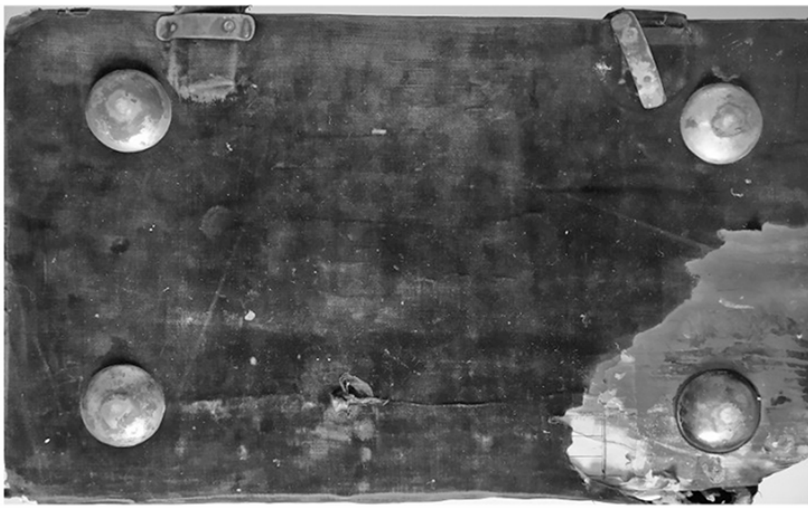
Метрична книга церкви Св. Миколая в Галичі (записи про датування хрестин, вінчань, похорон). Книга велась у 1761—1794 рр. Палітурка

³⁵ Р.С. Галицькіє храмы. *Благовещенскія епархіальныя ведомости*. 15 апреля 1915. № 8. С. 231—232.

³⁶ ДАІФО. Р.-388. Оп. 3. Сп. 58. Арк. 39; ДАІФО. Р.-388. Оп. 2. Сп. 32. Арк. 317.

* Автори висловлюють щиру подяку вченому секретареві Національного заповідника «*Давній Галич*» к.і.н. Андрієві Стасюку за допомогу у характеристиці Євангелія.

³⁷ Національний заповідник «*Давній Галич*». КТН-324. Євангеліє. Москва, 1716. С. 2—5.

Іл. 10. Євангеліє, 1716 р.

чорного кольору; торець та кути книги обшиті тканиною темно-бежевого кольору. Загальна кількість сторінок – 90. Мови написання: церковнослов'янська та латинська. Зберігається у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. Василя Стефаника³⁸ (Іл. 11).

Знищена церква Св. Миколая була самобутнім і цікавим об'єктом як зразок дерев'яного храму за матеріалом будівництва і як складова частина міської забудови початку XVIII ст. На сьогодні в околицях Галича збереглися лише п'ять дерев'яних храмів, які перебувають під охороною Національного заповідника «*Давній Галич*»: церква Всіх Святих, 1946 р. (Музей етнографії, с. Крилос); церква Св. Миколая, 1883 р. (с. Вікторів); церква Вознесіння Господнього, 1806 р. (с. Комарів); церква Св. Параскеви, 1872 р. (с. Курипів) та церква Архистратига Михаїла, 1819 р. (с. Козино).

У перші роки незалежності України міською радою Галича було здійснено перейменування вулиць міста. Відповідно вулиця, на якій стояв храм, була названа на честь святого, якому було присвячено церкву.

З метою збереження та популяризації пам'яті про історію церкви Св. Миколая доцільно провести ознакування не існуючого тепер храму як рідкісного зразка сакральної дерев'яної архітектури початку XVIII – другої половини XX ст.; поблизу пам'ятної каплиці Св. Миколая необхідно встановити інформаційно-туристичний стенд з текстовими та ілюстративними матеріалами або виготовити макет церкви для її візуалізації мешканцями та відвідувачами міста.

³⁸ ЛННБ України ім. В. Стефаника. Ф-9. (Колекція рукописів різного походження). Сп. 271. Метрична книга церкви Св. Миколая в Галичі (хрестини, вінчання, похорони). 1761–1794. К. 58. Арк. 1–95.

*Volodymyr Kozelkivskyi (Halych, Ukraine),
Andriy Chemerynskyi (Halych, Ukraine)*
**St. Nicholas Church in Halych: Historical
and Architectural Features**

The article summarizes historical data about the now non-existent St. Nicholas Church and the preceding church on the studied location in the 16th century. It provides statistical material regarding the number of parishioners at the church in the 19th century. It mentions the surnames of local clergy members (Horbachevskyi, Levytskyi, Vynnytskyi, and others). The publication also includes descriptions of supernatural phenomena that occurred in the church during the 1770s and 1780s.

Based on cartographic and iconographic materials, the volumetric-planning features of the building have been studied as an interesting example of wooden sacred architecture from the 18th to 20th centuries. For the first time, a description of the building's interior, as provided by a Russian military correspondent in 1915, has been introduced into scholarly discourse. The material on church property from the second half of the 18th century and the mid-20th century has also been processed. Additionally, a description has been made of the two church books that have survived to this day: the Gospel and the metric book.

According to archival documents, lesser-known sources regarding the circumstances of the church's closure and demolition (1950s–1960s) during the Soviet occupation are presented. Thanks to written and photographic sources, the authors have localized the location of the dismantled church on the modern St. Nicholas Street in Halych.

Key words: *church, St. Nicholas, Halych, history, Ukrainian SSR, architecture, photography, cartography, priest, parishioners, Gospel, metric book.*

REFERENCES

- Cerkiew św. Mykołaja w Haliczu nad Dniestrem (Rysował z natury H. Grabiński). *Tygodnik ilustrowany*. 27 listopada – 9 grudnia 1871. S. 282. [in Polish].
- Chachkovs'kyy L., Khmilevs'kyy Ya. (1938). Knyazhyy Halych. Stanyslaviv: «Soyuzna drukarnya». [in Ukrainian].
- Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs koyi oblasti. F. R-53. Op. 1. Spr. 482. [in Ukrainian].
- Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs koyi oblasti. F. R-1431. Op. 1. Spr. 77. [in Ukrainian].
- Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs koyi oblasti. F. R-1797. Op. 1. Spr. 131. [in Ukrainian].
- Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs koyi oblasti. F. R-388. Op. 1. Spr. 20. [in Ukrainian].
- Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs koyi oblasti. F. R-388. Op. 2. Spr. 32. [in Ukrainian].
- Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs koyi oblasti. F. R-388. Op. 3. Spr. 58. [in Ukrainian].
- Eshche pro Halich ta yego okolitsi (iz zapisok o. Ye.L.). *Slovo*. Chetver, 15 (27) sentyabrya 1881 g. Ch. 5. S. 1–2. [in Ukrainian].
- Fedunkiv Z. (2001). Halyts kyy relihiynyy tsentr: problemy i fakty. Ivano-Frankivsk: Nova Zorya. [in Ukrainian].
- Główniejsze miasta w Galicji. *Dodatek tygodniowy do Gazety Lwowskiej*. 16 maja 1868. Nr. 20. S. 1. [in Polish].
- Hrabovets'kyy V. (1997). Narys istoriyi Halycha: Z naydavnishykh chasiv do pochatku XX st. Halych: Kafedra istoriyi Ukrayiny Prykarpats'koho un-tu im. V. Stefanyka. [in Ukrainian].
- Jabłonowski A. (1902). Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. 7. Ziemskie ruskie. Ruś Czerwona. Cz. 1. Warszawa: Drukarnia Estetyczna Mazowiecka № 2. T. VII. [in Polish].
- Kapral M. (2018). Halyts'kyy litopys kintsya XVIII st. *Halych. Zbirnyk naukovykh prats* / ed. M. Voloshchuk. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. Vyp. 3. S. 184–211. [in Ukrainian].
- Kapral M. (Ed.). (2018). Plan Halycha Mahovycha, 1795 r. *Atlas ukrajins'kykh istorychnykh mist*. T. 2. Halych. Lviv. Mapa. 1.2. [in Ukrainian].
- Lvivs'ka natsional'na naukova biblioteka Ukrayiny im. Vasylya Stefanyka. F-9. Sp. 271. [in Ukrainian].
- Natsional'nyy zapovidnyk «Davniy Halych». KTN-324. Yevanheliye. Moskva, 1716. [in Church Slavonic].
- Neskil'ko narodnykh predan' o Halyche. (po zapyskam svyashch. E.L. z M.). *Slovo*. Ch. 5, 1879. S. 2. [in Ukrainian].
- Petrushevych A. (1881). Ystorycheskoe yzvestye o tserkvy Sv. Panteleymona bliz horoda Halycha teper' kostel Sv. Stanyslava oo. Frantsyskanov yako drevneyshym pamyatnyky romanskoho zodchestva na Halytskoy Rusy s pervoy polovyny XIII st. L'vov: «Yz Typohrafiy Stavropyhijskaho Ynstytuta». [in Ukrainian].
- Petrushevych A. (1882–1884). Arkheolohichni znakhidky poblyzu mista Halycha. *Visnyk Narodnoho domu*. No 1-18. Chastyna 1. S. 7. [in Ukrainian].
- R.S. Halytskye khramy. *Blahoveshchenskyye eparkhyal'nye v'domosty*. 15 aprelya 1915. № 8. S. 231–232. [in Russian].
- Schematismus universi venerabilis cleri archidioceseos metropolitanae graeco catholicae. Lepoliensis pro anno domini 1832. Leopoli, 1832. [in Latin].

Schematismus Universi Venerabilis Cleri Archidioeceseos Metropolitanae Graeco Catholicae Leopoliensis pro Anno Domini 1840. Leopoli. [in Latin].

Schematismus Universi Venerabilis Cleri Archidioeceseos Metropolitanae Graeco Catholicae Leopoliensis pro Anno Domini 1844. Leopoli. [in Latin].

Schematismus Universi Venerabilis Cleri Archidioeceseos Metropolitanae Graeco Catholicae Leopoliensis pro Anno Domini 1845. Leopoli. [in Latin].

Shematyzm hreko-katolyts'koho dukhovenstva L'vivs'koyi arkhieparkhiyi na rik 1932–1933. Lviv: drukarnya «Bib'os», 1933. [in Ukrainian].

Tserkva Sv. Mykolaya. Rezhym dostupu: [<https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/2768>]. [in Ukrainian].

Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny, m. Lviv. F. 186. Op. 1. Sp. 5759. [in Ukrainian].

Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny, m. Lviv. F. 201. Op. 1v. Sp. 1286. [in Ukrainian].

Uvarova S. (Ed.). (1910). Halytsyya. Arkheolohycheskye zametky. *Sbornyk melkykh trudov: Yzdan ko dnyu 25-letyia so dnya konchyny*. Moskva. T. II. [in Russian].

V korrespondertsyi iz yugo-vostochnoy Galichiny. *Prikarpatskaya Rus'*. 9 aprelya 1915. S. 5. [in Russian].

Z pid Halycha. *Ukrayins'ke slovo*. 31 serpnia 1917. Ch. 193 (692). S. 2. [in Ukrainian].